

НАРОДНІ УНІВЕРСИТЕТИ ДЛЯ БАТЬКІВ ЯК ЕФЕКТИВНА ФОРМА ПРОПАГАНДИ ТА ЗАСВОЄННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗНАТЬ У 50-70 РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ В УКРАЇНІ

Виходячи з аналізу наукової літератури, у статті розглянуті організаційні питання роботи народних університетів для батьків у 50-70 роках ХХ століття в Україні. Вивчено й узагальнено досвід роботи народних університетів для батьків як ефективної форми пропаганди та засвоєння педагогічних знань. Сформульовано висновки щодо результатів дослідження, які сприяють ефективному вирішенню проблеми педагогічної освіти батьків у сучасній педагогіці й школі, при цьому враховано їх значення для створення системи підвищення педагогічної культури суспільства в цілому.

Сім'я, як основний осередок суспільства, завжди була, є та буде дієвою константою будь-якої нації та культурної спільноти. Тому, держава зацікавлена в збереженні, позитивному вдосконаленні та зміцненні цієї суспільної формації, а отже, цього потребує і кожна людина різної вікової категорії. Багато в чому це залежить від вивчення накопиченого століттями українським народом освітньо-виховного досвіду та практики педагогічної освіти батьків, яка насамперед передбачає озброєння батьків психолого-педагогічними знаннями, підвищення рівня їх педагогічної культури, наявності високої педагогічної етики, педагогічного такту, культури поведінки й культури спілкування в сім'ї.

У ході наукового пошуку нами встановлено, що на питаннях педагогічної освіти батьків зосереджували погляди науковці в різні періоди розвитку як зарубіжної (І.В. Гребенников, Я.А. Коменський, П.Ф. Лесгафт, Л.С. Ломізе, Й.Г. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо) так і вітчизняної (А.С. Макаренко, П.Ф. Каптерев, М.І. Пирогов) педагогічної науки. Але найбільшої актуальності вони набули у 50-70-х роках ХХ століття (В.О. Сухомлинський, С.Л. Соловейчик, К.Д. Ушинський).

В останні роки проблемі психолого-педагогічної освіти батьків, формуванню в них різних аспектів педагогічної культури, велика увага приділяється у працях сучасних вчених: А.Г. Відченко, А.В. Говорун, Ю.В. Грицкової, М.С. Демідової, І.В. Дубінець, А.П. Кондратюка, М.Д. Копанєва, В.Г. Постового, В.О. Просецького, М.Г. Стельмаховича, В.М. Шинкаренка, О.А. Тихонова, П.М. Щербаня та інших, які обґрунтовують необхідність здійснення педагогічної освіти батьків як основи вдосконалення сімейного виховання. Однак, історичний досвід роботи народних університетів для батьків в Україні у досліджуваний період ще не був предметом окремого наукового вивчення, що і визначило **мету нашої статті** – проаналізувати та узагальнити досвід роботи народних університетів для батьків у 50-70-х роках ХХ століття в Україні в контексті соціокультурного розвитку країни. І відповідно до неї:

1. Розглянути організаційні питання роботи народних університетів для батьків у 50-70-х роках ХХ століття в Україні.
2. Довести, що діяльність народних університетів для батьків є ефективною формою пропаганди та засвоєння педагогічних знань.

Аналіз архівних джерел, періодичних видань, спеціальної літератури для батьків дав змогу констатувати, що в Україні у 50-70-х роках ХХ століття існувала спеціальна система здійснення педагогічної освіти населення – педагогічний всеобуч. У ній брали участь вчителі, науково-педагогічні співробітники, об'єднані товариством «Знання». Ця система передбачала такі форми організації навчання, як: педагогічні лекторії, школи, семінари, університети, конференції з питань педагогіки та психології. Загальне ознайомлення населення з основами виховання дітей у сім'ї проводилось через періодичну пресу, радіо та телебачення. Значне місце в системі пропаганди педагогічних

знань займали народні університети, складовою яких і були батьківські університети, створені органами народної освіти й товариством «Знання».

Такий університет для батьків очолювала Рада в складі 5-9 осіб – це, як правило, представники як громадських так і державних організацій та установ, а саме: члени педагогічних секцій товариства «Знання», викладачі кафедр педагогіки і психології педагогічних інститутів, кафедри дитячої гігієни медичних інститутів; представники органів народної освіти, вчителі шкіл; а також члени комітету слухачів університету педагогічних знань для батьків [3].

Рада народних університетів для батьків:

- розглядала та затверджувала на своїх засіданнях тематичні і календарні плани роботи університету;
- затверджувала склад лекторів і окремих курсів та секцій;
- заслуховувала та обговорювала звіти про роботу ректора (директора), лекторів університету та ухвалювала необхідні рішення;
- розглядала на своїх засіданнях питання ефективності лекцій, визначала шляхи покращення організації навчально-виховної роботи сім'ї, школи, громадськості з питань сімейного виховання, а також пропонувала форми участі трудових колективів батьків і школи у забезпеченні та зміцненні навчально-матеріальної бази;
- встановлювала та підтримувала зв'язок з громадськими організаціями та установами [3].

Слухачами народного університету для батьків могли бути громадяни, які досягли 18 років та виявили бажання навчатися в університеті. Вони повинні були подати заяву на ім'я ректора (директора) університету по встановленій формі, маючи рекомендацію з міста роботи чи домоуправління. Перевага надавалась батькам, які брали активну участь у роботі батьківських комітетів. Набір слухачів до університетів педагогічних знань проводився в нашій країні з 1 червня по 1 вересня, і мав чіткий термін навчання.

Так, в Україні у 50-х роках ХХ сторіччя при створенні перших народних університетів для батьків (Дніпропетровськ, Миколаїв, Київ та Одеса) був встановлений термін навчання 1 рік. Практика роботи таких університетів довела, що за один навчальний рік неможливо оволодіти системою педагогічних знань із виховання дітей у сім'ї. Тому, університети для батьків пізніше перейшли на дворічний термін навчання, який в кінцевому підсумку передбачав навчання батьків протягом усього періоду перебування дитини в школі, що давало змогу батькам безперервно отримувати знання не лише з сімейної педагогіки, а й з суміжних наук – вікової фізіології, гігієни й дитячої психології, етики й естетики.

У зв'язку з цілями та завданнями університетів педагогічних знань, їх слухачі вивчали курси з педагогіки, психології та дитячої гігієни. За рішенням ради університету в тематичний план могли бути включені лекції на загальноосвітні, ідеологічні теми. Велика увага приділялась питанням підвищення загального культурного рівня батьків. Заняття в батьківських університетах проводились 2-4 рази на місяць, тривалістю 3-4 академічних години. Закінчивши університет, слухачі отримували свідоцтво (диплом) з переліком прослуханих курсів. Навчання в народному університеті педагогічних знань для батьків не давало слухачам певних юридичних прав та привілеїв, проте вони отримували систему наукових знань і умінь, необхідних для виховання дітей у сім'ї у відповідності з вимогами педагогічної науки [6].

У ході дослідження нами встановлено, що народні університети для батьків у 50-70-х роках ХХ століття в Україні стають найбільш поширеною та ефективною формою пропаганди педагогічних знань серед батьків та населення. Так, на території нашої держави тільки в 1959 році було відкрито понад сто таких закладів освіти для батьків [2].

Підвищенню ролі народних університетів, як ефективною формою педагогічної пропаганди серед батьків та населення, сприяло товариство «Знання». Робота таких

університетів постійно розглядалася, як на засіданнях президії так і на загальних конференціях. Свідченням цього є матеріали VIII Харківської обласної конференції товариства «Знання» від 14 квітня 1966 р., у звітній доповіді правління якої зазначається: «Зазначений період характеризується подальшим зростанням пропаганди педагогічних знань. В області створилась спеціальна система педагогічних знань, яка містила в собі різноманітні форми роботи з батьками та вчителями – цикли лекцій, тематичні вечори, лекторії і університети для батьків й дошкільних працівників. Подальший розвиток та удосконалення рівня педагогічної пропаганди потребує значного підвищення науково-методичної допомоги лекторам, лекторіям, університетам для батьків» [10, с.42-43].

У матеріалах конференції наголошується, що «Одна з специфічних форм масової пропаганди, народні університети дають широкі можливості для вибору профіля навчання, орієнтують на самоосвіту й творчий розвиток слухачів. Саме цим пояснюється швидкий ріст народних університетів взагалі й, особливо, народних університетів педагогічних знань для батьків. Так, якщо в 1969 році народних університетів в Україні нараховувалось 1204, то на кінець навчального року – 2590, в тому числі в містах – 1086 і на селі – 1504» [10, с.43].

На наш погляд, Харківський народний університет для батьків був одним із провідних університетів педагогічних знань в Україні у досліджуваний період. Створений в 60-і роки ХХ століття з ініціативи клубу батьків при Палаці культури імені Ільїча Харківського канатного заводу, університет проводив велику просвітницьку роботу, найціннішим у його роботі було спрямування теоретичних знань на їх практичне використання. Заняття в університеті проводила переважно лекторська група вчителів району. Так, лекції читали з різних тем: про зв'язок школи з життям, трудове виховання школярів, вікові особливості дітей, розумове виховання, моральне та естетичне виховання, атеїстичне виховання у родині, авторитет батьків тощо. Крім лекцій, в університеті проводився обмін досвідом виховання дітей у сім'ї, досвідом роботи батьківських комітетів шкіл, жіночих нарад, ініціативних груп при виробництвах та домоуправліннях [1].

Аналіз архівних матеріалів показав, що в цілому у Харківській області станом на 1 грудня 1964 року діяла стабільно розгалужена мережа народних університетів (педагогіки, педагогічних знань), які функціонували практично в кожному районі Харківської області. Так, у Велико-Бурлукському районі існували університет педагогічних знань для батьків (50 слухачів) і університет лекторської майстерності з пропаганди педагогічних знань серед батьків (25 слухачів); Балаклійський район – університет педагогічних знань (105 слухачів); Барвенковський район – університет педагогіки для батьків (300 слухачів) та ін. [9, с. 1-11]. Ці та інші архівні матеріали підтверджують, що в країні в 50-70-х роках ХХ століття здійснювалося широке залучення батьків до вивчення основ сімейної педагогіки. Основна мета їх роботи – спрямування батьків на виховання дітей в сім'ї в дусі комуністичної ідеології.

Слід зазначити, що система роботи батьківських університетів була досить чітко структурована. Вона мала схожі плани, єдину мету, але водночас і певні відмінності. Перш за все які виявлялися у практичних та семінарських формах роботи. З огляду на це, цікавою є робота Київського педагогічного університету для батьків, який розпочав свою роботу в 1957 році. Основне завдання університету, створеного при міському відділенні товариства політичних і наукових знань і Будинку вчителя, – дати можливість широким масам населення набути систематичних знань із питань виховання дітей в сім'ї й школі. Навчальний план і програма були розраховані на людей з освітою не нижче неповної середньої. Більшість же слухачів мали середню й вищу освіту. У 1960-1961 навчальному році в університеті навчалось 102 слухачі: на першому курсі – 70 чоловік, на другому – 32. На кожному курсі було обрано комітет, який вів облік відвідування, повідомляв громадськість про дні занять і тематику лекцій тощо.

Основною формою навчання в Київському батьківському університеті були лекції з короткими заключними бесідами. Широко застосовувалися й інші форми – практичні заняття: вечори запитань і відповідей; екскурсії; зустрічі з кращими педагогами; перегляд та обговорення кінофільмів про виховання дітей і молоді; конференції слухачів з обміну досвідом виховання дітей в сім'ї. Навчальний план охоплював три основні цикли знань: педагогіку, психологію, дитячу та шкільну гігієну, а також лекції з найбільш актуальних питань суспільно-політичного життя, найновіших досягнень науки, техніки та мистецтва. Заняття в університеті проводились щотижня (по понеділках) з 7 до 9-10 годин вечора. Для слухачів організовувалися також екскурсії в дитячі садки, школи-інтернати, спортивні школи, на виробництво, де проходили практику учні загальноосвітніх шкіл, та в позашкільні заклади. Регулярно проводилися індивідуальні консультації для слухачів університету, залікові конференції з основних проблем педагогіки, психології, гігієни, які вивчалися протягом семестру [7].

Таким чином, досвід роботи Київського народного університету для батьків показав, що така форма пропаганди педагогічних знань як вивчення існуючого досвіду, активних творчих форм навчання, практика безпосередньо в школі, дитячих дошкільних закладах та інших організаціях і установах з якими співпрацює сім'я, є важливим засобом впровадження в практику сімейного виховання ефективного встановлення зв'язку сім'ї, школи, громадськості, досягнень педагогічної науки і практики.

В історії сімейної педагогіки є і інші цікаві приклади ефективної роботи таких батьківських університетів. Так, понад 300 чоловік щороку навчалися в народному університеті, створеному при Полтавському педагогічному інституті. Крім батьківського активу всіх 29 шкіл міста, заняття відвідували й батьки так званих «важких» дітей.

Підкреслимо, що особлива увага приділялась підготовці батьків до виховання в дітей свідомого ставлення до навчання. Реалізації цього завдання присвячувався цикл лекцій із педагогіки, психології, гігієни дітей: «Виховання в дітей свідомого ставлення до навчання», «Як школа і сім'я борються за глибокі і міцні знання та свідому дисципліну учнів», «Проблемне навчання і завдання виховання дітей і підлітків у школі та сім'ї», «Розвиток мислення і уяви школярів», «Розвиток уваги і пам'яті школярів» та інші [6, с. 12].

Багато часу в Полтавському народному університеті педагогічних знань відводилося на розгляд питань трудового виховання й профорієнтаційної роботи в сім'ї. У цьому батькам допомагали лекції про трудове виховання дітей у сім'ї, конференції, на яких відбувався обмін досвідом, ознайомлення з організацією трудового виховання в кращих школах та на підприємствах, що мали виробничі досягнення й позитивний досвід виховання молоді; з роботою позашкільних дитячих закладів [5].

Досвід Полтавського народного університету педагогічних знань для батьків показує, що успіх роботи визначають передусім актуальність змісту занять і якість викладання. Добираючи лекторів, Рада університету виходила з того, хто може глибоко і, в той же час, доступно висвітлити кожную заплановану тему. Лекторів і керівників занять заздалегідь інструктував і консультував ректор університету, який відвідував їхні заняття й добре знав можливості лекторів і запити слухачів.

Слід відзначити, що крім зазначених вище народних університетів для батьків в Україні у 50-70 роках ХХ століття існували й інші. Розподіл їх був нерівномірним по областях, містах та селах на території нашої держави. За статистичними даними дуже мало діяло народних університетів для батьків у Хмельницькій, Житомирській, Чернігівській, Львівській, Одеській областях; в інших їх було значно більше [2].

Разом з цим, доречно вказати, що оцінка ефективності діяльності народних університетів для батьків визначалася за допомогою таких критеріїв: фактичне охоплення населення педагогічним всеобучем; активність слухачів; відзиви слухачів; педагогічна самоосвіта слухачів; ставлення батьків до школи.

Функціонування народних університетів, як дієвої форми педагогічної освіти батьків, було ефективним за наявності виконання наступних умов:

- перспективне планування педагогічного всеобучу батьків поєднується з поточним плануванням;
- забезпечення наукової розробки змісту педагогічної освіти;
- здійснення ретельного підбору лекторів і підвищення їх кваліфікації;
- проведення постійного удосконалення змісту та форм пропаганди в народних університетах [4, с. 27-30].

Висновок. Отже, розглянувши організаційно-педагогічні основи діяльності та досвід роботи народних університетів для батьків в Україні у 50-70 роках ХХ століття, ми дійшли висновку, що вони були найпоширенішою і найефективнішою формою пропаганди та засвоєння педагогічних знань серед батьків. Вони не тільки допомагали батькам здобути необхідні психолого-педагогічні знання з виховання дітей у сім'ї, а й дали можливість творчо й кваліфіковано застосовувати їх на практиці.

На наш погляд, подальше дослідження визначить питання впливу педагогічної освіти батьків у 50-70 роках ХХ століття в Україні на безпосередній виховний потенціал сім'ї щодо формування особистості дитини в контексті розвитку педагогічної науки і практики в країні означеного періоду.

Література:

1. Дубровина Л.В. Народные университеты. – М.: Знание, 1963. – 231с.
2. Задесенець М.П. Педагогічну пропаганду на рівень сучасних вимог // Радянська школа, 1976. – №7. – С. 91-93.
3. Колесник И.И. Родительские университеты. (Из опыта работы родительских университетов Украинской ССР). – М.: «Знание», 1960. – 28 с.
4. Ломизе Л.С. Организация пропаганды педагогических знаний в народных университетах для родителей. – М.: О-во «Знание» РСФСР, 1982. – 40 с.
5. Луцький В.П. Народний університет педагогічних знань для батьків // Радянська школа, 1972. – №1. – С. 102-105.
6. Махлин М.Д. Педагогическая подготовка родителей в народных университетах. (Методическое пособие в помощь лектору). – Л.: О-во «Знание», 1976. – 17 с.
7. Раєвський О.М. Університет для батьків // Радянська школа, 1961. – №4. – С. 55-58.
8. Филиппов А.М. Пути к педагогическому просвещению родителей. – М.: «Знание», 1969. – 40 с.
9. Державний архів Харківської області – Ф. 6113. – Оп.1, Спр. 367. – Арк. 40.
10. Державний архів Харківської області – Ф. 6113. – Оп.1, Спр. 402. – Арк. 300.

Исходя из анализа научной литературы, в статье рассмотрены организационные вопросы работы народных университетов для родителей в 50-70 годах ХХ столетия в Украине. Изучен и обобщён опыт работы народных университетов для родителей как эффективной формы пропаганды и усвоения педагогических знаний. Сформулированы выводы по результатам исследования, способствующие эффективному решению проблемы педагогического образования родителей в современной педагогике и школе, с учетом их значения для создания системы повышения педагогической культуры общества в целом.

Coming from the analysis of scientific literature, in the article the organizational questions of work of public universities are considered for parents in 50-70 of XX century in Ukraine. Studied and generalized experience public universities for parents as effective form of propaganda and mastering of pedagogical knowledges. Conclusions on results research, cooperant the effective decision of problem of pedagogical education of parents in modern pedagogics and school, are formulated, taking into account their value for creation of the system of increase of pedagogical culture of society on the whole.